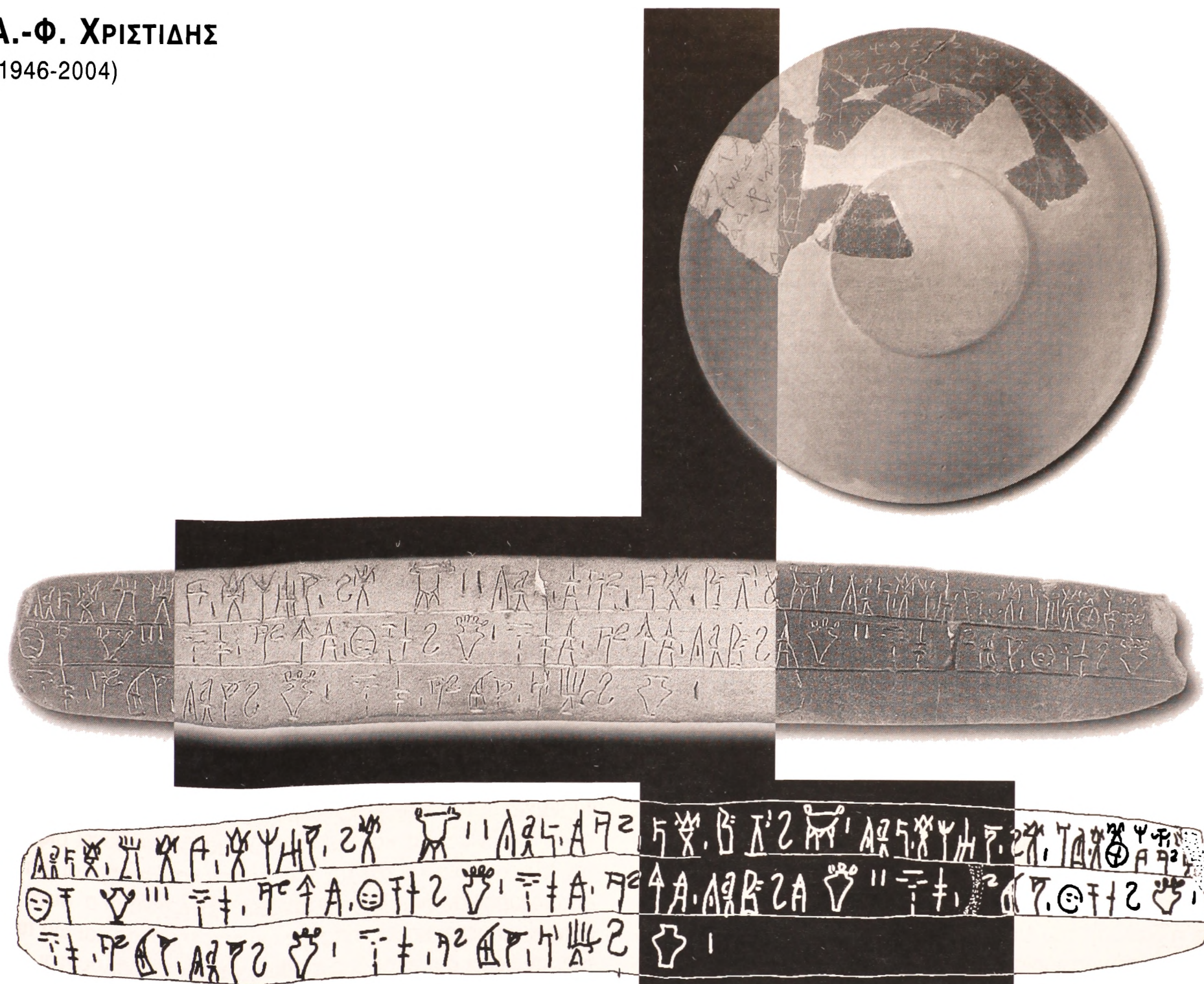

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ:

Η «ΤΑΠΕΙΝΩΣΗ» ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑ

Α.-Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

(1946-2004)

Η συγγραφή ενός διδακτικού βοηθήματος θέτει –κι αυτό είναι γνωστό– κάποια ιδιαίτερα ζητήματα. Καταρχήν το γενικότερο ζήτημα της *εκλαΐκευσης*: εκλαΐκευση σημαίνει τη μετατροπή μιας ειδικής γνώσης σε γενική ή –ακριβέστερα– σε γενικότερα προσιτή γνώση. Και στη μετατροπή αυτή δοκιμάζεται διπλά ο ειδικός: δοκιμάζεται η επάρκειά του στο γνωστικό του αντικείμενο και ταυτόχρονα δοκιμάζεται η ικανότητά του –και, κυρίως, η διάθεσή του– να επικοινωνήσει με την ευρύτερη κοινωνία και τις ανάγκες της. Και η δεύτερη αυτή δοκιμασία είναι και η κρισιμότερη γιατί απαιτεί την –καθόλου αυτονόητη– παραίτηση από την ασφάλεια της ειδικεύσεως στην οποία βασίζεται η κοινωνική καταξίωση και νομιμοποίηση του ειδικού. Και για να γίνω ωμά συγκεκριμένος: η κοινωνικά χρήσιμη εκλαΐκευση –και επιμένω στους δύο πρώτους χαρακτηρισμούς– προϋποθέτει τη συνειδητή αντιπαράθεση –εσωτερική και εξωτερική– με έναν «ιερατικό», «ερμητικό», ακαδημαϊσμό που προστατεύει την ειδική, μερική, θρυμματισμένη γνώση και αντιστέκεται σε οτιδήποτε την απειλεί. Η εκλαΐκευση –και ιδιαίτερα η διδακτική εκλαΐκευση– χρειάζεται, τον ειδικό που δεν έχει «βουλευτεί» σ’ αυτόν ακριβώς τον

ρόλο. Όλοι μας στην ομάδα αυτή –και ο καθένας με το δικό του τρόπο– δουλέψαμε στη βάση μιας άρρητης, συχνά βιωματικής, σύμπτωσης πάνω σ’ αυτήν ακριβώς την αρχή.

Και για να περάσω αμέσως στο δικό μου μερίδιο σ’ αυτή την κοινή προσπάθεια. Πώς γράφεται μια ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας για παιδιά της πρώιμης και μέσης εφηβικής ηλικίας; Γράφεται με κέφι! Και βέβαια το κέφι του συγγραφέα δεν αρκεί. Θα πρέπει να συντονιστεί με το κέφι του νεαρού αναγνώστη και κυρίως να το διεγείρει προσφέροντάς του ένα αφήγημα που σέβεται το συναισθηματικό και νοητικό μίγμα που τον ορίζει, ως ανθρώπινο υποκείμενο, στην ηλικία αυτή. Η πληροφορία δεν θα πρέπει να προσφερθεί ως *συντελεσμένη γνώση*, αποκομμένη από τους «χυμούς» της ανακάλυψης και της κατάκτησης της, που την «γειώνουν» στην περιπέτεια της μακρόχρονης ανθρώπινης πορείας προς τη γνώση και την αυτογνωσία. Θα πρέπει να προσφερθεί *ευρετικά*, ως διαδικασία, περιπέτεια, *puzzle* και –γιατί όχι;– παιχνίδι. Η έμφαση θα πρέπει να είναι –ερεθιστικά και συγκεκριμένα– στους *μηχανισμούς* που ορίζουν τα φαινόμενα –γλωσσικά φαινόμενα, εν προκειμένω– και την ιστορική τους διαδρομή. Η αποκάλυψη των μηχανισμών ικανοποιεί την περιέργεια και ταυτόχρονα αφαιρεί –θετικά– από τα φαινόμενα την «αύρα» του δυσνόητου, του απωθητικά ειδικού, την αίσθηση –για το παιδί– ότι όλα αυτά εν τέλει δεν είναι παρά ένας ακόμα γνωστικός καταναγκασμός που θα πρέπει να υποστεί. Αλλά και κάτι ακόμα. Η έμφαση στους μηχανισμούς που γεννούν τα φαινόμενα –και όχι στα φαινόμενα *αυτά καθαυτά*– οδηγεί –αναγκαστικά, θα έλεγα– στην «διάλυση» της *ειδικής*, αποσπασματικής πληροφορίας μέσα στη θάλασσα του *γενικού* που τη γεννά και της δίνει νόημα και αξία. Αυτή η *διάλυση* είναι που μετατρέπει την απλή, αποσπασματική *πληροφορία* σε πραγματική *γνώση* και σ’ αυτή τη μετατροπή κρίνεται η επιτυχία της διδακτικής εκλαΐκευσης. Και για να δώσω αμέσως ένα παράδειγμα: αν ο νεαρός μαθητής δεν αντιληφθεί –μαθαίνοντας για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας– ότι οι μηχανισμοί της γλωσσικής αλλαγής αφορούν κάθε γλώσσα, τότε η διάλυση του ειδικού μέσα στο γενικό δεν έχει επιτευχθεί και η πληροφορία δεν έχει μετατραπεί σε γνώση. Αν επίσης δεν αντιληφθεί –δεν τον βοηθήσουμε να αντιληφθεί– ότι η αρχαία ελληνική γλώσσα είναι «κομμένη» από το ίδιο πανί με οποιαδήποτε άλλη γλώσσα –«ένδοξη» η «ταπεινή»–, έχει δηλ. τον ίδιο βασικό σχεδιασμό, τότε και πάλι το ειδικό δεν έχει «διαλυθεί» μέσα στο γενικό και η πληροφορία δεν έχει *αναβαθμιστεί* σε γνώση.

Με αυτή λοιπόν τη λογική σχεδιάστηκε το βοήθημα για την ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας: με τη λογική της αποκάλυψης –απλά και ερεθιστικά– της σύμμεξης *γενικού* και *ειδικού*. Παρακολουθώντας την πορεία της ελληνικής γλώσσας στη πρώιμη ιστορία της ελπίζουμε ότι ο μαθητής θα κερδίσει –μέσα από τη λεπτομερειακή προσέγγιση του ειδικού– μια πρώτη κατανόηση των γενικότερων ζητημάτων που αφορούν το φαινόμενο «γλώσσα». Τί είναι γλώσσα; Ποιό κομμάτι της ανήκει στη φύση και ποιο στην ιστορία; Πώς πορεύεται μέσα στο χρόνο; Πώς συναντιέται με άλλες γλώσσες; «Χαλάει» τη γλώσσα ο δανεισμός; Πώς γεννήθηκε η ανάγκη για τη

γραφή; Πώς χάνονται οι γλώσσες; Πώς μεταδίδεται η γλώσσα από γενιά σε γενιά (το ζήτημα της απόκτησης της γλώσσας από το μικρό παιδί). Πως γεννιούνται οι γλωσσικές αξιολογήσεις; Υπάρχει «καλή» και «κακή» γλώσσα; Ποιες ιστορικές συνθήκες οδηγούν στη δημιουργία «κοινής» γλώσσας; Τι σημαίνει η διάκριση διάλεκτος-γλώσσα; Όλα αυτά τα γενικά ερωτήματα αναδύονται καθώς εξελίσσεται, στο βιβλίο, η διαδρομή στην ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Μέσα από τη συνεχή αυτή σύζευξη *ειδικού* και *γενικού* –θα μπορούσε κανείς να την ονομάσει «ταπείνωση» του ειδικού– το ιστορικό αφήγημα που διαμορφώνεται αναδεικνύει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσα στο ευρύτερο γλωσσικό «πανόραμα».

Επιτρέψτε μου να επιμείνω λίγο ακόμα στην υπεράσπιση αυτής της προσέγγισης. Η αναγνώριση –και μάλιστα σε πρώιμη ηλικία– ότι η γλώσσα –κάθε γλώσσα– έχει δύο πατρίδες –καθόλου ανταγωνιστικές μεταξύ τους– την *ειδική* πατρίδα που ορίζεται από το επίθετο που προηγείται (π.χ. *ελληνική* γλώσσα) και τη *γενική* πατρίδα, που είναι η κοινή, ενιαία ανθρώπινη νόηση – η αναγνώριση αυτή, πέρα από το ότι φωτίζει τη φύση της γλώσσας, έχει ταυτόχρονα μια σημαντική ηθική διάσταση: προστατεύει από διαιρετικές, κοινωνικά επιζήμιες *μυθοποιήσεις του ειδικού* και ταυτόχρονα καλλιεργεί το αίσθημα της ανθρώπινης *οικουμενικότητας* πάνω στο οποίο, ως αίσθημα και ως αίτημα, χτίστηκαν όλες οι μεγάλες «στιγμές» της ανθρώπινης ιστορίας. Η παιδαγωγική αξία –για να χρησιμοποιήσω αυτή τη φθαρμένη έκφραση– μιας τέτοιας προσέγγισης είναι φανερή.

Αλλά και κάτι ακόμα. Η αντίληψη ότι η *πληροφορία* γίνεται *γνώση* μόνο όταν το ειδικό «κολυμπήσει» μέσα στο γενικό που το γεννά και το νοηματοδοτεί χρειάζεται στήριξη σήμερα περισσότερο ίσως από κάθε άλλη εποχή και αυτό γιατί η κυρίαρχη, εργαλειακή, τεχνοκρατική ιδεολογία που ορίζει τις τύχες τις δικές μας και των παιδιών μας *πριμοδοτεί* ακριβώς την *πληροφορία* και όχι την *γνώση*, την *κατάρτιση* και όχι την *εκπαίδευση* και, εν τέλει, την *παιδεία*. Και απέναντι σ’ αυτό δεν μπορεί να μένει κανείς απαθής ως επιστήμονας και ως πολίτης, αν θέλει αυτές οι δύο έννοιες να μην εξαντλούνται στην παθητική διεκπεραίωση ή στην απολογητική των κυρίαρχων σεναρίων για την κοινωνία.

Το κριτικό διάβασμα του βιβλίου από την Μ. Θεοδωροπούλου βοήθησε σημαντικά στην καλύτερη οργάνωσή του. Την ευχαριστώ.